

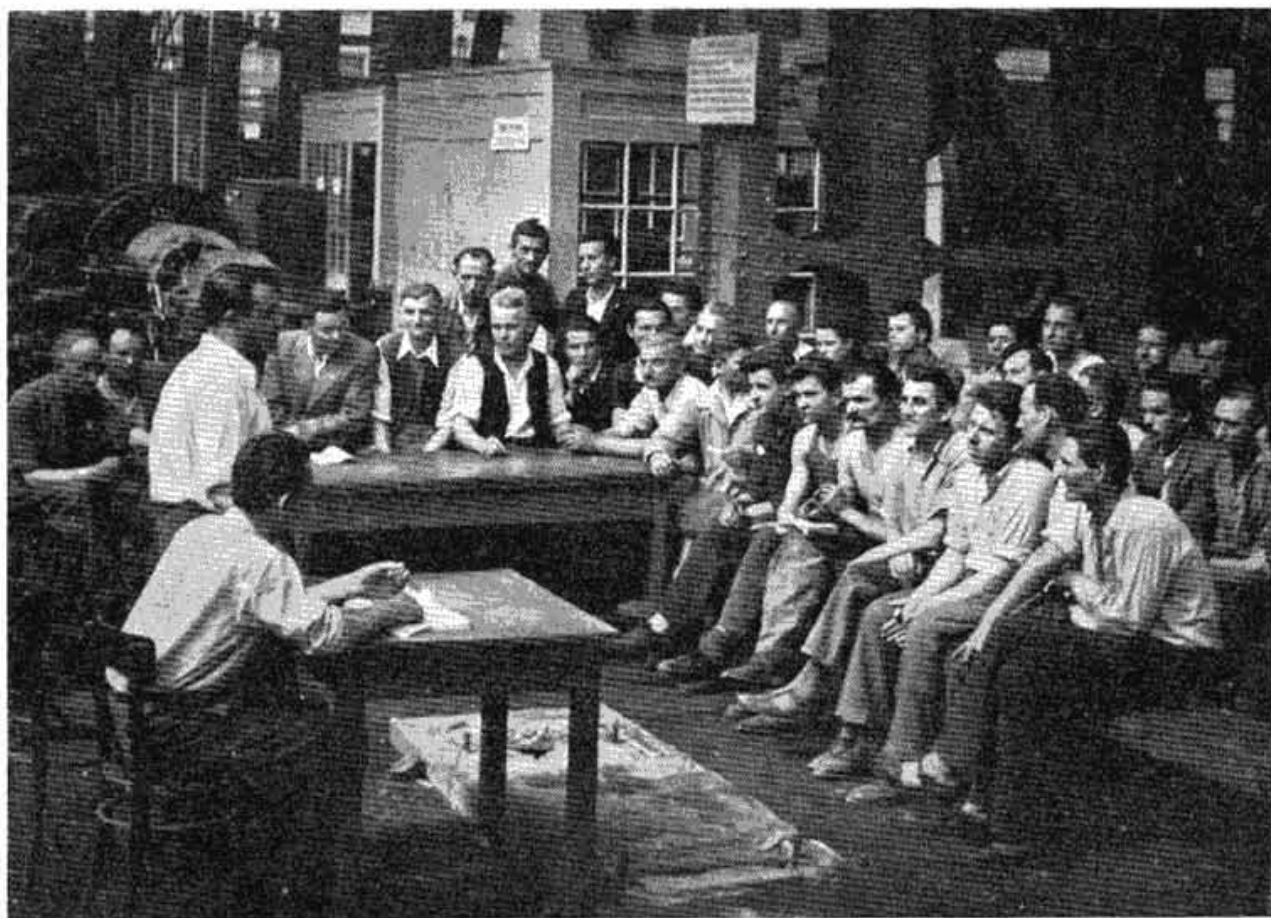
ПРВИ РАДНИЧКИ САВЕТИ У БЕОГРАДУ

Радничко самоуправљање обележава почетак једне значајне етапе у развоју социјалистичке демократије у Југославији. Његовом увођењу, којим су се битно изменили односи у производњи и сам положај радника, претходиле су крупне револуционарне промене које су одговарале специфичним условима изградње социјализма код нас.

Нема сумње да полазну основу у изградњи система радничког самоуправљања претставља Народна револуција

у којој је дошло до изградње нове народне власти, власти радничке класе. Али несметано кретање у правцу успостављања истинских социјалистичких односа и изградње социјалистичке привреде захтевало је да се изврше одлучне промене у управљању привредом, да се њен карактер усклади са револуционарним променама у карактеру власти.

Мада су постојећи економски и по-

Сл. 1 — Седница првог Радничког савета у фабрици Иво-Лола Рибар у Железнику.

литички услови одређивали и условљавали специфичне путеве у изградњи нових друштвених односа у нашој земљи, с правом се може рећи да су у тој изградњи дошле до пуног изражаја оне опште законитости које су утврдили класици марксизма. То се у првом реду односи на обезбеђење руководеће улоге радничке класе, на стварање друштвене својине на средствима за производњу и њено стално развијање, на све шире учешће радних маса у раду органа власти.

Не упуштајући се овом приликом детаљније у излагање промена које су претходиле увођењу радничког самоуправљања, треба констатовати да су у условима недовољно развијених производних снага земље и ратом разрушене привреде, преовлађујућег положаја ситносопственичких елемената и остатака прошлости у свести људи, за решавање кључних питања политичког и економског развоја у првим годинама после победе социјалистичке револуције било неопходно централистичко управљање привредом. Без тога би свакако било тешко успешно спровести експропријацију капиталиста, успоставити друштвену својину на средствима за производњу, организовати привреду и оријентисати њен развој на бази програма индустријализације земље.

Али је такође чињеница да су централизам и административно управљање привредом, и поред своје нужности и прогресивности у првим годинама нашег послератног развоја, претили да штетно утичу на изградњу самих социјалистичких односа. Централно руковођење привредом, јачање привредних функција државног апарата код одређеног нивоа производних снага све више потискује иницијативу и активност радних маса, ствара материјалну незаинтересованост радних колектива. У југословенској пракси на време је уочена могућност настајања бирократских тенденција и осталих негативних појава које прате систем административног управљања привредом.

Тако је још пре увођења система радничког самоуправљања предузет читав низ значајних мера којима је омо-

гућено постепено увлачење радних маса у решавање питања власти и контроле над привредном активношћу.

Образовање радничких савета као саветодавних органа — непосредна припрема за остварење радничког самоуправљања

Већ Закон о радничким повереницима из 1945 године садржи елементе организованог утицаја радника на управљање предузећима. Познато је да је задатак радничких повереника, који су као законски претставници радника били у сталној вези са државним органима, управом предузећа и синдикалном организацијом, састојао у томе да штите социјалне и привредне интересе радника и истовремено помажу унапређење производње.

Даље треба поменути одредбу Основног закона о државним привредним предузећима из 1946 године којом се утврђује право синдикалне организације предузећа да директору подноси предлоге по питањима продуктивности рада, побољшања услова живота и рада радника и службеника, као и у персоналним питањима.

Посебно треба истаћи активну друштвено-политичку улогу партиских и синдикалних организација у припремању радничке класе за управљање. На иницијативу ових организација у пракси су веома широко примењивана производна саветовања на којима су радници расправљали о проблемима организације производње, снижењу трошкова, питањима радне дисциплине итд. Том приликом доношене су препоруке за побољшање рада предузећа.

Али непосредну припрему за остварење радничког самоуправљања претстављало је образовање радничких савета као саветодавних органа, на основу Упутства Привредног савета Владе ФНРЈ и Централног одбора Савеза синдиката Југославије, донетог децембра 1949 године.

Који су били задаци ових првих радничких савета?

Упутством о оснивању и раду радничких савета привредних предузећа предвиђа се као њихов основни задатак да учествују у решавању свих најважнијих питања предузећа, да будно прате рад и помажу унапређење производње и рада у предузећу. Правилном организацијом и радом радничких савета пружа се могућност радницима да добију не само јаснији увид у рад и проблеме предузећа већ и да непосредно утичу како на проблеме производње, тако и на проблеме самог управљања предузећем.

Упутством је предвиђено да се раднички савет бира на скупу свих радника и службеника предузећа почетком сваке године за ту годину, и то тајним гласањем и на начин на који се бирају управни одбори синдикалних подружница. У састав радничког савета обавезно улази (и без избора) директор предузећа. Изабрани чланови радничког савета бирају из своје средине претседника и секретара.

У вези са пословањем радничких савета Упутством се прописује да раднички савети обављају своје послове на редовним седницама које се одржавају најмање једанпут месечно. На састанцима радничких савета треба разматрати предлог привредног плана предузећа и претресати месечне оперативне планове предузећа. При томе, као о најважнијем задатку, треба водити рачуна о сталном побољшању рада као основном услову повећања производње.

У надлежност радничких савета стављено је, између осталог, разматрање предлога правила о радном реду у предузећу, предлагање мера за унапређење производње, рационализацију производње, повећање продуктивности рада итд. Сем тога, раднички савет предлаже мере за бољу организацију рада предузећа, расправља о радним нормама у предузећу, разматра распоред радне снаге и ставља своје примедбе и предлоге, води рачуна о правилној примени ХТЗ, итд.

Као што се може видети, реч је претежно о пословима који указују на саветодавну функцију ових првих радничких савета.

Нека искуства и примери из рада првих радничких савета у Београду

У складу са Упутством о оснивању и раду радничких савета од децембра 1949 године, а на основу препоруке Централног одбора Савеза синдиката Југославије, дошло је до избора првих радничких савета најпре у 215 већих предузећа разних грана привреде у читавој земљи. У Београду су почетком 1950 године формирано раднички савети испрва у 22 предузећа, а током маја исте године на иницијативу колектива образовани су раднички савети у још 5 привредних организација. Тако су ови први раднички савети формирано у Фабрици „Иво Лола Рибар“ — Железник; Индустрији мотора — Раковица; Фабрици пољопривредних машина „Змај“ — Земун; Фабрици прецизне механике; Предузећу „Октобарска слобода“; Фабрици обуће „Пролетер“; Фабрици хартије; Издавачко-штампарском предузећу „Култура“; Штампарском предузећу „Рад“; Фабрици шећера; Циглани „Трудбеник“; Бродоградилушту на Чукарици; Грађевинском предузећу — Нови Београд; Грађевинском предузећу „Комград“; Градском саобраћајном предузећу; Београдском текстилном предузећу и другим.

Припреме за увођење радничких савета у већини ових београдских предузећа извршене су темељито и уз пуно ангажовање партиских и синдикалних организација. На општим конференцијама колектива радницима је објашњен значај формирања радничких савета, њихова улога и задаци, што је имало снажног политичког одјека.

И поред тога што је рад тих првих радничких савета нужно био пропраћен извесним почетним слабостима и недостацима, може се рећи да су се они веома брзо оријентисали на разматрање основних, кључних проблема са којима су била суочена њихова предузећа. Многи раднички савети показали су при томе много иницијативе и смисла за правилно уочавање битних привредних проблема.

Ево само неколико примера који

илуструју активност радничких савета овог периода.

Раднички савет Индустрије мотора у Раковици на својим првим седницама претресао је питање испуњења плана предузећа, радне дисциплине, распореда радне снаге, квалитета производа, снабдевања итд. Раднички савет разматрао је, између осталог, питање једног дела машинског парка, који је био ван употребе и предложио конкретне мере да се овај поправи и стави у поновну употребу. Сем тога, спроведена је ревизија службеничких места и пронађен вишак од 70 службеника. Од тог броја неки су укључени у производњу, а неки премештени у друга предузећа. Најзад, решен је читав низ практичних питања везаних за функционисање предузећа и радне услове радника и службеника.

У низу случајева раднички савети конкретно су разматрали разне актуелне проблеме везане за организацију и функционисање предузећа. Они су расправљали и подносили предлоге у погледу побољшања организације рада, успостављања радних норми, правилног уздизања стручних кадрова, одржавања радне дисциплине итд. Исто тако они су расправљали о појавама расипништва и другим облицима несавесног пословања и предлагали мере за откривање, онемогућавање и отклањање тих појава у циљу што правилнијег и рационалнијег искоришћавања друштвене имовине, спровођења штедње итд.

Раднички савети привредних организација дали су како у овом периоду тако и доцније низ корисних предлога који су се односили на опште унапређење производње, снижење производних трошкова, побољшање квалитета производње, изналажење производних могућности предузећа и слично.

У Бродоградилшту на Чукарици и другим предузећима, захваљујући настојањима радничког савета са успехом је решавано питање радне снаге, нарочито попуњавање висококвалификованог техничког и инжењерског кадра.

Разматрајући проблеме организације и пословања свог предузећа раднички савет Грађевинског предузећа „Нови Београд“ предложио је да се унутар

саме привредне организације организује производња префабрикованих бетонских елемената. У овом и неким другим предузећима раднички савети знатну пажњу поклонили су разматрању могућности за успешно решавање станбеног проблема радника. На седницама радничког савета предузећа „Комграп“ разматрана су, на пример, претежно питања везана за извршење плана предузећа, као и разни конкретни проблеми из рада привредне организације.

Може се рећи да су у већини предузећа проблеми производње, извршења плана, повећања продуктивности рада, радних и животних услова трудбеника итд. чинили основни садржај рада радничких савета. При том су раднички савети остваривали тесну сарадњу са синдикалним и партиским организацијама предузећа.

Интересантно је да су се још у самом почетку рада радничких савета, нарочито у неким већим предузећима, поставила извесна организационо-методолошка питања која су и данас у знатној мери актуелна.

Показало се, на пример, да је једномесечно одржавање састанака радничких савета било често недовољно и да су се у времену између седница јављали разни проблеми који су захтевали хитна решавања. Даље, да би се на неки начин олакшао и учинио ефикаснијим рад радничког савета, у Индустрији мотора у Раковици и неким другим већим привредним организацијама извршен је подела посла по комисијама. Тако су формиране: комисија за производњу, за капиталну изградњу, за снабдевање, за радну снагу итд. Уствари, ради се о сталним комисијама које су у већини случајева одиграле значајну улогу у припремању седница радничких савета и изучавању конкретне проблематике предузећа. Овај проблем решен је донекле на другачији начин у грађевинском предузећу на Новом Београду. Наиме, раднички савет овог предузећа приступио је образовању повремених комисија којима је стављено у задатак да проучавају и предлажу мере за решавање одређених, конкретних проблема предузећа када се за то укаже потреба. Треба

поменути и пример радничког савета Фабрике „Иво Лола Рибар“ у Железнику који је формирао секретаријат коме је поверено спровођење задатака између седница, као и припреме састанака радничких савета.

Припремању седница радничких савета у већини предузећа поклањала се од самог почетка знатна пажња. При томе су на дневни ред обично стављана најважнија, актуелна питања и одређивани референти који су имали за задатак да се за седницу посебно припреме. Било је, међутим, и случајева да се на седницама радничких савета расправљало и о ситним, неважним питањима, па чак и о оним који не спадају у надлежност радничког савета.

Раднички савети од самог почетка посветили су знатну пажњу консултовању и одржавању сталног контакта са радницима, испитујући њихова мишљења и водећи рачуна о њиховим жељама и стремљењима. У неким колективима уведене су књиге у које су радници уписивали предлоге за решавање разних актуелних проблема предузећа. На иницијативу неких радничких савета вршене су повремено анкете међу радницима у циљу испитивања њихових мишљења по разним питањима. У знатном броју предузећа била је устаљена пракса да седницама радничког савета присуствују и други радници и службеници. Нови раднички савети пре него што су поједина питања стављали на дневни ред својих седница долазили су у непосредан контакт са радницима и испитивали њихова мишљења. Исто тако многи раднички савети информисали су раднике о донетим закључцима и предложеним мерама.

У почетном периоду рада ових првих радничких савета дошле су до изражаја и разне неправилности и слабости, највећим делом као последица отсуства искуства и недовољне уздигнутости појединих чланова радничких савета. Било је извесних лутања у погледу изналажења садржаја и форми рада радничких савета. Ма да је сарадња радничких савета са партиским и синдикалним организацијама у већини предузећа била правилно успостављена, понекад се де-

шавало да су раднички савети обављали послове и извршавали задатке који су се налазила пред друштвено-политичким организацијама. Било је и појединачних случајева недовољне сарадње и неправилног односа између радничког савета и директора предузећа. Треба истаћи међутим да су овим првим радничким саветима знатну помоћ и подршку пружиле партиске и синдикалне организације. То је био случај не само у припремама за изборе радничких савета, већ и током њиховог каснијег рада.

Ови први раднички савети одиграли су несумњиво крупну улогу као непосредна припрема за увођење радничког самоуправљања у читавој привреди. Ма да су они претстављали саветодавне органе предузећа, нема сумње да су постигли значајне успехе у решавању актуелне проблематике предузећа, нарочито по питању доношења годишњег плана и борбе за његово извршење, мера за унапређење производње, снабдевање радника, хигијенско-техничке заштите, остварења уштеда итд.

Предаја предузећа на управљање радним колективима и развој радничког самоуправљања

Пракса првих радничких савета, који су — иако делујући релативно кратко време — стекли многобројна драгоцену искуства, показала је какве се потенцијалне могућности налазе у демократизацији управљања привредом. Истовремено она је потврдила исправност политике да се приступи увођењу радничког самоуправљања, као неопходном услову за даљи развитак производних снага, унапређење и развијање друштвених односа и социјалистичке демократије у Југославији.

Отуда доношење Основног закона о управљању привредним предузећима од стране радних колектива од 27 јуна 1950 године претставља историски датум у развоју радничког самоуправљања у нашој земљи. Како је то истакао друг Тито, дајући образложење овог Закона у Савезној народној скупштини, тиме је

остварена давнашња акциона парола радничког покрета — „Фабрике радницима“.

Предајом предузећа на управљање радним колективима учињен је одлучујући корак у правцу изградње новог привредног система. Увођење радничког самоуправљања снажно се одразило на разним подручјима друштвено-економског и политичког живота.

Као и у читавој земљи, и у Београду су у другој половини 1950 године одржани први избори радничких савета и управних одбора, као нових органа управљања предузећем. У раду новоизабраних органа управљања, нарочито у прво време, била су од велике практичне користи искуства првих радничких савета који су имали саветодавни карактер.

Почетни период (1950—51) био је обележен стицањем првих искустава у систему радничког самоуправљања. У овом периоду раднички савети су углавном решавали разне конкретне проблеме производње и пословања предузећа, док комплексном економском проблематиком предузећа још увек нису у довољној мери овладали. Међутим, у ово време још увек знатни остаци ранијег система административног управљања претстављали су објективну сметњу за шири развој радничког самоуправљања. Било је неопходно и у организацији читавог привредног и друштвеног живота извршити корените измене. Пре свега, радничко самоуправљање захтевало је да се изградњом новог привредног система омогући органима управљања што већа самосталност и слобода акције у оквиру социјалистичких односа у производњи. Тако је доцнији развој радничког самоуправљања био пропраћен променама у привредном систему и стварањем нових облика друштвено-економске и политичке организације који сачињавају систем друштвеног управљања. Уствари, увођењем радничког самоуправљања учињен је крупан корак напред у правцу развитка и унапређења социјалистичке демократије, чији основни темељ чини самоуправљање произвођача у привреди.

Целокупан доцнији развој радничког

самоуправљања потврђује да су се раднички савети у потпуности афирмисали не само на политичком већ и на економском плану. Великим делом захваљујући систему радничког самоуправљања југословенска привреда успела је да савлада тешкоће са којима је била суочена и да постигне задовољавајући успон.

Током протеклог деветогодишњег периода радничко самоуправљање се учврстило и прерасло у целовити систем самоуправљања произвођача. Оно је проширено и на оне привредне организације у којима раније није било уведено због извесних специфичности њихове делатности и организације (ПТТ, железница, привредне организације у области комуналне делатности итд.). Ускоро се указала потреба за удруживањем предузећа ради заједничког обављања извесних послова. Тако је дошло до образовања комора и привредних удружења у којима је нађена погодна демократска форма „вертикалног уједињења привредних предузећа.“

Раднички савети, захваљујући стеченим искуствима и успешно развијеном раду на економском и општем образовању радника постигли су велики напредак у решавању основних проблема предузећа. Истовремено, они су у знатној мери успели да усаврше свој метод рада, оријентишући се на битна питања предузећа и на вођење његове економске политике. Органи радничког самоуправљања почели су све више да сагледавају потребе и проблеме не само својих предузећа, већ и комуне и ширих територијално-политичких заједница. У томе су одиграла значајну улогу већа произвођача као један од важних друштвено-политичких фактора у систему социјалистичке демократије.

Значајан догађај у досадашњем развоју радничког самоуправљања претставља свакако Конгрес радничких савета Југославије који је одржан 1957 године уз учешће близу 2000 претставника органа управљања из читаве земље. На Конгресу су сумирана досадашња искуства радничких савета, анализиран развој органа управљања и са различитих аспеката сагледана проблематика самоуправљања произвођача.

Конгрес је указао на перспективу даљег развоја радничког самоуправљања.

Имајући у виду читав досадашњи развој самоуправљања произвођача може се констатовати — као што је то и истакнуто и у Програму Савеза комуниста Југославије — да процес развоја и проширивања социјалистичке демократије у Југославији зависи првенствено од јачања, усавршавања и даљег развијања основних организацио-

но-политичких елемената друштвено-политичког система у коме радничко самоуправљање заузима истакнуто место. Тако се на основу радничког самоуправљања и комуналног уређења развија у нашој земљи општи процес настајања нове политичке структуре друштва у коме се унапређују и усавршавају социјалистички друштвени и економски односи.

LES PREMIERS CONSEILS OUVRIERS DE BELGRADE

M. BOŠKOVIĆ

Dès les premières années qui suivent la victoire socialiste de la Révolution Yougoslave, pendant la période de la direction administrative de l'économie, se fait sentir une forte influence des ouvriers dans la direction des entreprises. On prend alors toute une série de mesures importantes destinées à faciliter l'entrée progressive des masses travailleuses dans la solution des questions de la propriété et du contrôle de l'activité économique. Dans ce cadre le rôle actif, social et politique, joué par les organisations syndicales et du Parti est des plus importants, et ce sont elles qui ont eu l'initiative des consultations sur la production et autres consultations tenues entre les travailleurs et la direction de l'entreprise.

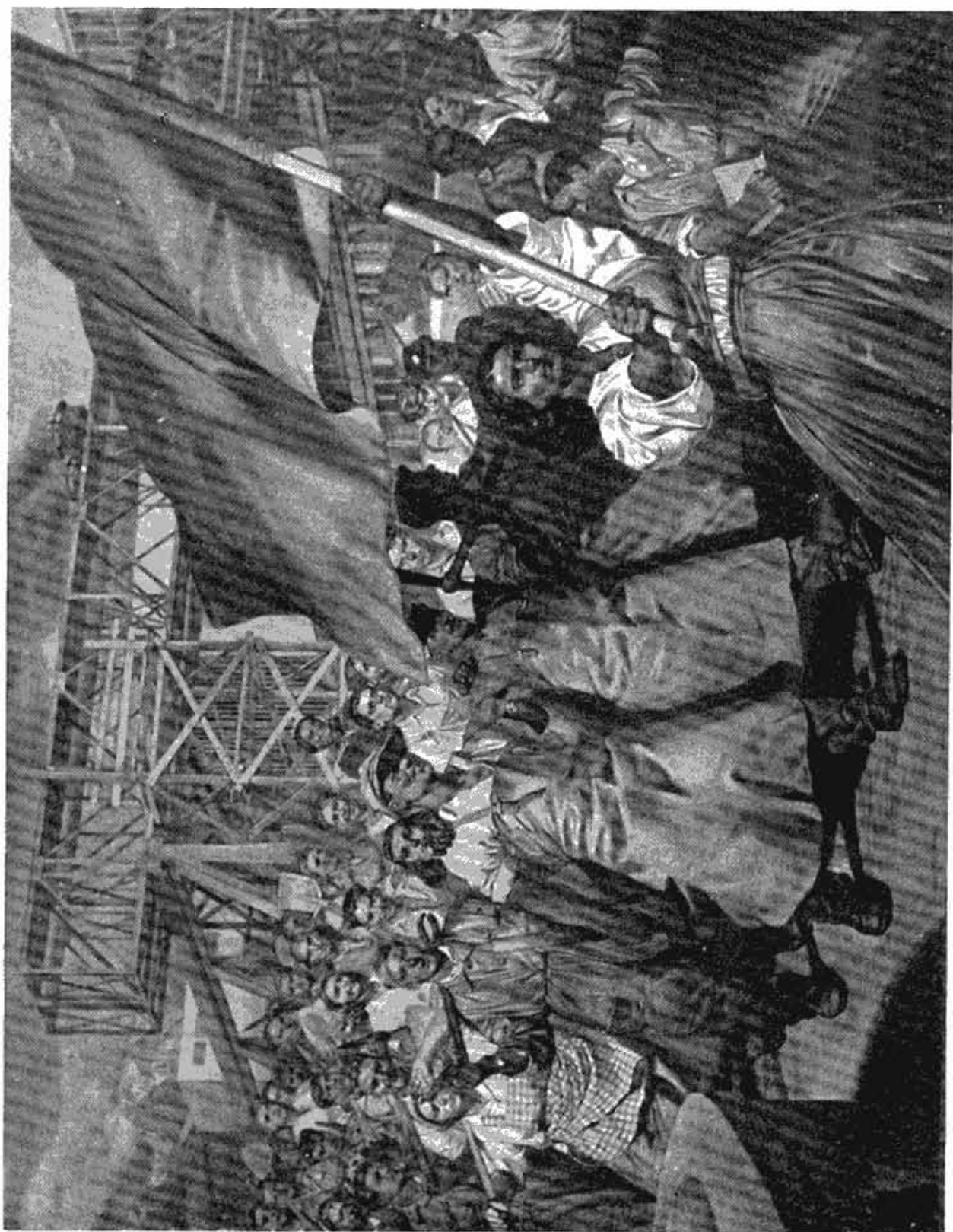
L'un des préparatifs immédiats précédant l'instauration de l'auto-gestion ouvrière était la formation de conseils ouvriers conformément aux Directives du Conseil Economique du Gouvernement de la RPF de Yougoslavie et du Comité Central de l'Union des Syndicats, de décembre 1949. Les premiers conseils ouvriers créés d'abord dans 22 entreprises belgradoises, bien que n'ayant alors qu'une fonction consultative, surent

étudier avec succès et résoudre de nombreuses questions qui se posaient dans des questions relatives à l'organisation et au fonctionnement de ces entreprises, à la formation de cadres, à l'amélioration des conditions de vie et de travail des ouvriers. Dès le début ils prêtent une grande attention à la consultation et aux rapports directs avec les ouvriers, étudiant leur opinions et tenant compte de leurs désirs et de leurs besoins.

L'expérience des premiers conseils ouvriers fut d'une grande utilité dans le travail de l'auto-gestion ouvrière et de ses organes qui sont formés après que les entreprises ont été mises entre les mains des collectifs ouvriers par une loi du 27 juin 1950. Le développement ultérieur de l'auto-gestion ouvrière vint confirmer que les conseils ouvriers avaient donné leur pleine affirmation et que l'auto-gestion elle-même s'était renforcée et transformée en un système unique de gestion des producteurs.

Illustration dans le texte:

Fig. 1 — La première réunion du conseil ouvrier de l'usine Ivo Lola Ribar, Zeleznik.

Славко Пенгов: Обнова. — Slavko Pengov: Reconstruction.